

begyndte, at bede min Søn opsøge ham og føre ham til min Hytte. Han gik ogsaa, men kunde ikke finde ham. Dagen efter sendte jeg ham til Langlade, da jeg erfarede, at din Ven var i Sikkerhed; og havde det ikke været, fordi Indianerne paa den Tid var i Færd med at drikke den Rom, de havde fundet i Fortet, vilde han have bragt ham hjem med sig, som jeg havde paabudt.

Jeg er meget glad over at se, at din Ven er undsluppen. Vi modtager din Gave, og Du kan tage ham med dig hjem.

Wawatam takkede de forsamlede Høvdinger og førte mig ved Haanden ind i sin Hytte, der kun laa nogle faa Skridt fra Fængselshytten. Min Tilsynekomst lod til at glæde hele Familien, der blev øjeblikkelig stillet Mad frem for mig, og jeg fik nu det første solide Maaltid, jeg havde faaet, siden jeg blev taget til Fange. Jeg befandt mig snart som en af Familien, og naar undertages min Frygt for de andre Indianere, følte jeg mig saa lykkelig, som Forholdene ellers vilde tillade.

Næste Morgen hørte jeg Larm i Fængselshytten, og ved at kigge ud gennem Sprækken i den Hytte, hvori jeg befandt mig, saa jeg syv Lig af hvide Mænd blive trukket frem. Paa min Forespørgsel erfarede jeg, at en vis Høvding, der af Kanadierne kaldtes Le Grand Sable, for kort Tid siden var vendt hjem fra sin Vinterjagt, og da han havde været borte, da Krigen udbrød, og nu vilde vise Indianerne i al Almindelighed, at han af hele sit Hjerte samtykkede i, hvad de havde gjort, var han gaaet ind i Fængselshytten og havde med sin Kniv dræbt de syv Mænd, hvis Lig jeg havde set.

Kort efter tog to af Indianerne et af Ligene, som forekom dem det fedeste, skar Hovedet af og delte Kroppen i fem Dele, der blev puttet i hver sin Kedel, som hang over lige saa mange Baal, der var antændt til det samme, ved Døren ind til Fængselshytten. Kort efter at dette var bragt i Orden, indfandt der sig et Sendebud ved vor Hytte for at indbyde Wawatam til Gæstebud.

En Indbydelse til en Fest gives af den, der foran-

stalter den. Smaa Pinde af Cedertræ paa omtrent fire Tommers Længde tjener som Indbydelseskort, og Sendebudet meddeler mundtlig de nærmere Omstændigheder. Wawatam fulgte Opfordringen og tog i Følge Skik og Brug sin Tallerken og Ske med sig til Stedet for Festen.

Efter henved en halv Times Fraværelse vendte han tilbage og medbragte i Tallerkenen en Menneskehaand og et stort Stykke Rød. Han lod ikke til at ynde Maaltidet, men fortalte mig, at det nu og altid havde været Skik blandt alle indianske Folkeslag at holde en Krigsfest paa de Slagne, naar de kom hjem fra Krig eller havde overvundet deres Fjender. Dette, sagde han, indgød Kriegeren Mod, naar han skulde i Kamp, og fik ham til at møde Døden uden Frygt.

Samme Dags Aften saas en stor Kano, lignende dem der plejede at komme fra Detroit, nærme sig Fortet. Den var fuld af Mennesker, og jeg kunde skelne flere af Passagererne. Indianerne udstødte deres Hyl i Landsbyen, almindelig Mønstring blev beordret, og i et Antal af to Hundrede marcherede de op til Fortet, hvor de ventede, Kanoen vilde lande. Kanoen lagde dristig til ved Fortet, uden at ane Uraad, og da Passagererne var engelske Handelsmænd, blev de grebne, trukket gennem Vandet, slaet, forhaanet, marcheret op til Fængselshytten og her berøvet deres Klæder og spærret inde.

Af de engelske Handelsmænd, der faldt i Indianernes Hænder, da Fortet blev taget, var Mr. Tracy den eneste, der mistede Livet. Mr. Ezekiel Solomons og Mr. Henry Bostwick blev fanget af Ottawaerne og efter Fredslutningen ført til Montreal og der løskøbt. Af 90 Soldater blev henved 70 dræbt, Resten tillige med Folk fra de andre Handelsposter blev forvaret af Ottawaerne indtil Fredslutningen og derpaa enten frigivne eller løskøbte i Montreal. Ottawaerne overvandt aldrig deres Harmе over den Maade, de var bleven tilsidesat i Begyndelsen af Krigen af dem, der senere ønskede deres Hjælp som Forbundsfæller.

Russisk Turkestan*)

(Vest-Turkestan).

Af Professor Ole Olufsen.

Blandt de mange herlige og produktive Landsdele, den russiske Regering sidder inde med, indtager det saakaldte russiske Mellem- og Centralasien en fremragende Plads, og da man muligvis vil spørge adskilligt nyt fra disse Egne under de nuværende forvirrede Forhold, vil jeg i dette og rimeligvis nogle af de følgende Hefter forsøge at give en oversigtlig Skildring af dem paa Grundlag af Selvsyn, idet jeg har berejst den saa at sige paa Kryds og Tværs i flere Aar.

Mellem- og Centralasien er desuden ikke saa lge til at finde ud af. Her hersker indviklede Forhold baade i

Henseende til Land og Folk, som man kun kan klare for sig ved en meget grundig Lektuelæsning. I nogle Aarhundrede før og efter Chr. havde man i Evropas Middelhavslande et ganske godt Kendskab til disse Dele af Asien, men siden Islams Indførelse har der ruget et Mørke over dem, og egentlig først i den anden Halvdel af forrige Aarhundrede er de blevet eksplorerede saa nogenlunde.

I gamle Skolegeografier delte man Landene Øst for det kaspiske Hav til Kinas Vestgrænse i Turkomannerne Land, Khiva, Bokhara og Turkestan, hvoraf det sidste deltes i Vest- og Øst-Turkestan. Efter Russernes Erobring af Landene fra Midten af Tredserne til Midten

*) Skrevet væsenlig til Oplysning for danske Handelsfolk.

af Halvfjerdserne i forrige Aarhundrede sloges de som oftest sammen under Fællesbenævnelsen: Russisk Centralasien. Men Geograferne gjorde med Rette Indsigelse imod denne Benævnelse, da det centrale Asien først kan siges at begynde med Kinas vestlige Provinser: Øst-Turkestan, Tibet o. s. v. Derfor fremkom Benævnelsen Mellemasien eller russisk Mellemasien, der i Korthed omfatter den Aral-Kaspiske Sænkning, Sir- og Amu-Darjas Flodlande. Mod denne Benævnelse er der intet at indvende, navnlig ikke i fysisk-geografisk Henseende, men den siger intet i etnografisk Retning. Her kunde man

deres runde Filttelte, dels som Halvnomader og dels som faste Oaseboere. Det er en tyrkisk Stamme, hvis Sprog og Sæder ikke er saa lidt influeret af Iransk. Kirgiserne er de saakaldte Kask-Kirgisere, et tyrkisk-mongolsk Nomadefolk, der taler et tyrkisk Sprog som Turkomannerne, men Sprogene er ret forskellige. De styredes i sin Tid af valgte Høvdinge, men er nu underlagt en russisk Guvernør, der har sit Sæde i Askabad. Khiva og Bokhara kan karakteriseres som Amu Darjas Flodlande; thi vel vandes selve Hovedoasen Bokhara af Serafschan, men Hovedmassen af Bokharas Oaser

Skitse over russisk Mellem- og Centralasien.

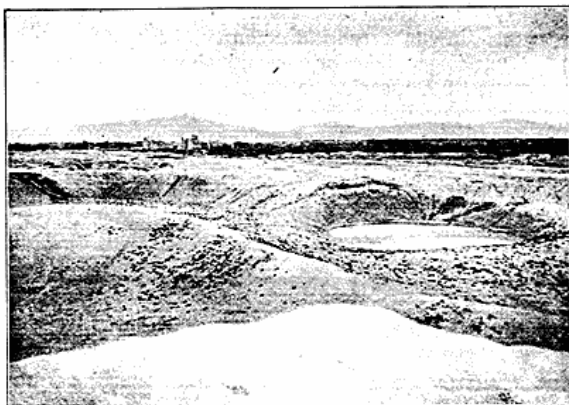
bedre have undværet den og nøjedes med de gamle Skolegeografers Termini, der politisk og etnografisk set er meget oplysende, og som da ogsaa stadig holder sig som Underinddeling under det russiske Regime med Undtagelse af, at Turkomannernes Land har faaet som officiel Benævnelse: Transkaspien.

For at faa en Oversigt over de politiske Grænser har jeg vedføjet en lille Skitse over Egnene, og denne i Forbindelse med Atlasbladene i Stieler Nr. 61 og 62 eller et andet større Atlas vil være tilstrækkelig til at følge nærværende Artikel, uden at en omstændelig Beskrivelse af Grænserne behøves, da disse meget hurtigere og lettere ses af Kortene, der i alt væsentligt er rigtige.

Transkaspien er et udstrakt i Hovedsagen øde Ørkenland. Den store Flyvesandsørken Kara Kum (sort Sand), indtager et umaadeligt Areal, der dog ogsaa har et betydeligt Steppeterræn, særlig Plateauet Ust Urt, der hæver sig ca. 200 Meter over Havet og en Del Oaser langs den persiske Nordrandkæde samt ved Floderne Tedschend og Murghab. Det beboes af Turkomanner og Kirgisere. Turkomannerne lever dels som Nomader i

vandes fra Tilløb til Amu Darja, og Khiva udelukkende fra Kanaler fra denne Flods Delta ved Aralsøen. Aral er Jordens tredje største Sø. Den har en Flade paa 64490 □-Kilometer. Kaspiskhavet er paa 436134 □-Km og Lake Superior i U. S. A. har en Flade paa 80800 □-Km, Khiva er et Land af Størrelse som Danmark med kun ca. 800,000 Indb., hvoraf den tyrkiske Race. Usbegerne, der er den herskende, udgør Hovedmassen, men der findes desuden en stor Del Tadsjiker, iranske Folk, hvoraf de fleste er kommet hertil i sin Tid som Slaver fra Persien. Begge disse Racer lever som Agerdykere og Stadsboere, medens en Del Turkomanner, Kirgisere og Karakalpaker væsentlig nomadiserer. Landet styres indadtil despotisk af en Khan, der er Vasal af Rusland. Forhandlingerne mellem Rusland og Khiva foregaar igennem en khivinsk Konsul og en Slags russisk-politisk Agent, der tillige er Kredschef paa russisk Territorium. Begge residerer i Byen Petro Alexandrovsk, der ligger lige overfor Khiva paa Amu Darjas Østbred.

Bokhara er et Land rundt som England og Skotland med et Indbyggerantal af mellem 3 og 4 Millioner. Tal-

Less-Formationer uden for Samarkand.

let er kun et Skøn, da der aldrig i disse Egne af russisk Asien har fundet nogen egentlig Folketælling Sted, fordi en saadan er den muhammedanske Befolkning meget imod. Befolkningen bestaar i Bokhara dels af Usbeger som i Khiva, og hertil hører Herskerhuset, dels af Tadsjiker, der taler et persisk Sprog. Baade Usbeger og Tadsjiker lever som Agerdyrkere og Stadbeboere, Usbegerne dog for en Del som Nomader. Desuden findes blandt de fast bosiddende de saakaldte Sarter, der maa opfattes som iraniserede Tyrker, der imidlertid taler samme tyrkiske Maal som Usbegerne. I Bokharas nordlige Sletteland og i dets østligste Bjærglande Karategin og Pamir nomadiserer en Del Kirgisere, de saakaldte Kara Kirgisere. Som en særlig Folkeklasse i Bokhara kan man desuden nævne Bjærgtadsjikerne, der bor som Agerdyrkere og Halvnomader i de bokharske Bjærglande Syd for Serafschankæden og i de gamle vestpamirske Bjærggriger: Vakkan, Schugnan, Roschan, Darvas og Karategin, men disse er oprindelig samme Slags Folk som de øvrige Tadsjiker i Bokhara, kun har de i deres afsides liggende Bjærgterritorier holdt det iranske Præg renere, end Tilfældet er med Tadsjikerne paa Sletterne. De benævnes som oftest Galtschaer, uden at man ved, hvorfra dette Navn, som de Indfødte ikke selv kender, stammer. Baade det usbegisk-tyrkiske og tadsjikisk-persiske Sprog er ikke saa lidt forskelligt fra baade osmannisk-tyrkisk og persisk, men kender man de sidste Sprog, sætter man sig hurtigt ind i de første, hvoraf det usbegiske er langt det letteste og det mest praktiske at komme frem med i disse Egne, blandt andet ogsaa af den Grund, at de tyrkiske Racer er langt behageligere at have med at gøre end de iranske (persiske) Kirgisere, Usbeger og Sarter taler tyrkisk, der vel er meget forskelligt, bl. a. er Kirgisernes Sprog blandet med mongolske Ord, men de forstaar hinanden som f. Eks. danske og svenske. I Bokhara, især i Byen Bokhara, bor fra ældgammel Tid en Del Jøder, enkelte Armeniere, indvandrede hertil i nyere Tid, og for Fuldstændighedens Skyld skal nævnes, at der endnu findes enkelte, ret ublandede smaa Rester af Arabere fra den arabiske In-vasionstid, samt nogle faa Turkomanner. I Khiva findes

ingen Jøder. derimod en Del i Transkasiens Byer sammen med Armeniere.

Bokhara regeres indadtil despotisk af en Emir, der er Vasal af Rusland. Forhandlingerne mellem ham og den russiske Regering foregaar igennem det russisk politiske Agentur i Ny Bokhara, en væsentlig russisk By, og den eneste russiske By i Bokhara, paa ca. 3000 Indbyggere, der ligger ved Banen ca. 12 km fra gamle Bokhara, Emirens Hovedstad. Emiren residerede i gamle Dage før Russernes Erobring af Landet i selve Byen Bokhara, men efter den Tid har han opholdt sig med Mellemrum i Byerne Kerminch, Karschi og Tjardjui ved Anu Darja. I 1898 byggede Emir Saït Abdul Achad ufri-villigt et Palads i Ny Bokhara, hvor hans Son, den nu-værende Emir residerer, og hvor den russisk politiske Agent lettere kan holde Kontrol med den bokharske Regering end tidligere. En stor Del af Bokhara er Bjærg-land, Resten Sletteland eller Ørken, den sidste Kategori især i det nordvestlige, hvor en Del af den mægtige Ørken Kizil Kum (rødt Sand) ligger indenfor Bokharas Grænser.

Hovedmassen af Befolkningen i Transkasprien, Khiva og Bokhara er Muhammedanere. Russerne danner kun en lille Minoritet. I Transkasprien er ca. 10 pCt. Russere, i Khiva findes kun nogle ganske faa, og i Bokhara væsentlig kun i Ny Bokhara.

Befolkningen i Bokhara lever som i Transkasprien og Khiva væsentligst af Agerbrug og Kvægavl.

Endelig kommer vi til den sidste og væsentligste Del af det russiske Asien, som ligger Syd for Vestsibirien imellem Kaspishavet og Vest-Kina, nemlig Turkestan. Turkestan bestaar baade politisk og geografisk set af to Dele: Vest- og Øst-Turkestan. Heraf tilhører Vest-Turkestan Rusland og Øst-Turkestan Kina. Øst-Turkestan benævnes nu hyppigt eller hyppigst Kaschgarien efter Hovedbyen Kaschgar, en meget vigtig Handelsby, hvorover den største Del af Handelen med russisk Turkestan foregaar. Etnografisk set hører Øst- og Vest-Turkestan sammen, idet begge Lande i det væsentlige beboes af samme Slags Folk.

Fæster vi Øjet paa det Punkt, hvor 40 Grads Bredden skærer den 74. Meridian, vil vi se, at Bjærgkæderne fra Øst og Vest populært talt skærer hinanden. Den store kinesiske Bjærgkæde Tian-schan Kæden (Himmelbjærgene), Alaibjærgene nord for Pamir, den turkestanke Kæde og Serafschankæden løber omtrent i en Linje og skæres af en anden Bjærglinje: Kynlyn-Altyn — Tagh, Sarikolkæden og Bjærgene Syd for Issik Kul Søen (Issik Kul bet. varm Sø) Alexanderkæden, Ferghanabjærgene, Tschitkal-tau og Karatau, hvilke sidste ender i Sumpterrænet ved Sir-Darjas nedre Løb ved Aralsøen. Disse to Bjærglinjer danner ved deres Skæring i det førnævnte Punkt to Komplement-vinkler. I den østlige af disse ligger Østturkestan, der i Hovedsagen optages af den store Ørken Takla Makan, men som ogsaa har mange store frugtbare Oaser, der føder vigtige gamle Handelsbyer som Khotan, Jarkend, Kaschgar etc, hvis Tilværelse skyldes Tarimfloden og dens Tilløb samt en Del mindre Floder, der fra de om-liggende Bjærg flyder ned og forsvinder i Tarimbække-net. I den vestlige ligger Vest-Turkestan eller Russisk

Turkestan, hvis Vestgrænse aflukkes af Aralsøen. Baade Vest- og Øst-Turkestans Herrer: Kineserne i Øst og Russerne i Vest er i lille Minoritet i Forhold til Landenes originale Befolkning. Kineserne har deres Taotai'er (Amtmænd) og Ambaner (Kredschefer) med tilhørende Garnisoner i Byerne, men ellers bestaar Befolkningen i Kaschgarien af Sarter, Tadsjiker og Usbeger som i Russisk Turkestan samt af Kirgisere, Kalmyker, Mongoler, Ujgurere Kiptschaker, og Dunganer. Især i Vest Kaschgarien er Tadsjiker og Sarter i Majoritet, og det er derfor ikke saa underligt, at de i Henseende til Race føler sig mere tiltrukne til russisk Side end til kinesisk. Desuden er alle de her nævnte Folk Muhammedanere, og dette Faktum spiller en endnu større Rolle end Racespørgsmaalet. Den hele indfødte Befolkning fra Kaspiahavet til ind i Vest-Kina føler sig og vil sikkert komme til at føle sig endnu mere som en samlet Blok af Muhammedanere, Den islamiske Religion, der griber ind i Politik og sociale Spørgsmaal og alt muligt som ingen anden Religion, er deres Fællesmærke, og det, at de er af tyrkisk, dels iransk, dels mongolsk Race, kommer ganske i anden Linje. Med Undtagelse af de skikkelige Karakalpaker (Kara Kalpak = Sort Hue) maa man sige om dem, at de alle er levedygtige Folk, der i Henseende til Intelligens har Udviklingsmuligheder, som man i Fremtiden bliver nødt til at regne mere med end hidtil.

Nogle Forfattere har i den seneste Tid anvendt Benævnelsen »Russisk Turkestan« om hele Russisk Mellemasien, men denne Benævnelse er ganske forkastelig. Russisk Turkestan er Vest Turkestan og ikke andet. Det er Sir Darjas og Serafschans Flodlande, beliggende i den før nævnte Bjærgvinkel. I tidligere Tid stod Turkestan delvis snart under Emiren af Bokhara snart under Khanerne i Kokand, og der har ogsaa været et Khanat i Taschkent. Nu deles det politisk i Provinserne eller Guvernementerne Serafschan, Ferghana og Sir Darja med Residensbyerne henholdsvis: Samarkand, Margelan og Taschkent. I hver af disse Byer residerer en Guvernør i et fyrsteligt Palads, medens Generalguvernøren over hele russisk Turkestan bor i Taschkent, den største By i hele russisk Mellemasien med 300,000 Indbyggere. Guvernementerne deles atter i Kredse (Ujesd), hver med sin Kredscheff og Kredsene atter i Volost, hver med sin Volostnoj. Medens de sidste alle er Indfødte, er Guvernører og Kredschefer russiske Militærer, og hele russisk Mellemasien har til Dato altid været i den saakaldte Krigstilstand. Militæret har den hele øverste Ledelse, og ingen Fremmed kan berejse Landet uden særlig Tilladelse, ej heller kan fremmede Magter oprette Konsulater i disse Egne.

Russisk Mellemasien bestaar for de $\frac{3}{4}$, Deles Vedkommende af mere eller mindre ørkenagtige Sletter og Resten af Rjærg, delvis meget høje. I disse Bjærges Sne og Gletsjermasser opstaa Floderne, der er Befolkningens Livsbetingelse. Uden disse vilde hele det vældige Terræn, der 9 Maanedere af Aaret ofte er uden en Draabe Regn og i samme Tid under en straalende Sol, har Temperaturer til over 50°C ., være komplet ubeboeligt. Ud fra Floderne irrigeres Terrænet og skaber blomstrende Oaser midt i Ørkenen. Overgangen fra Oase til Ørken er i Al-

mindelighed meget brat, og en Rejse fra Kaspiahavet til ind i Ferghana viser disse Kontraster i det uendelige.

Sletterne indtager i Vest, Nord og Centrum et umaadeligt Areal. 1.100,000 $\square$ km. I Nord imellem Kaspi og Aral strækker Plateauet Ust-Urt sig over 160,000 $\square$ km. Syd herfor findes Depressionen Sary Kamysch, ca. 37 Meter under Havets Niveau eller 9—10 Meter under Kaspiahavets Spejl. Syd herfor har vi Depressionen, Ørkenen Kara Kum, med en Middelhøjde af 100—150 Meter over Havet og en Flade paa 280,000 $\square$ km. Syd for Kara Kum hæver Terrænet sig henimod de nordpersiske Bjærg, og her bestaar Jorden af den frugtbare Løss. Der findes her en Del Oaser, som Regel smaa, da det er smaat med Vand i Floderne. Paa den anden Side af Floden Amu Darja strækker Ørkenen Kizil Kum sig over en Flade paa ca. 350,000 $\square$ km. Medens Kara Kum er en ren Barkhan-Ørken, byder Kizil Kum større Afveksling med lave Bjærgkæder og ret store Steppartier. Men den er som Kara Kum ret farlig at rejse i. Nogle af dens Barkhaner (Sandklitter), naar Højden af 30—50 Meter, medens de i Kara Kum i Reglen kun naar 10—15 Meter. Til Eksempel skal jeg anføre, at jeg i Saharas store Flyvesandsørken, El Erg, paa en Strækning af ca. 400 km. maalte Barkhaner paa 150—200 Meters Højde.

En Del af Kizil Kum har i de senere Tider tiltrukket sig Opmærksomheden, nemlig den saakaldte Golodnaja Step (Hungersteppen), som ligger langs den nuværende Jærnbane Samarkand-Taschkent tæt ved Sir Darjas venstre Bred. Den har en Udstrækning af 10,000 $\square$ km., skraaner svagt og menes let at kunne irrigeres fra Sir Darja. Jorden bestaar af Ler og sandblandet Ler. Om Foraaret er den dækket af den herligste Steppevegetation, men om Sommeren er denne fuldstændig brændt bort af Hede og Tørke. Tæt ved Byen Khodschend gaar Hungersteppen over i den herlige Ferghana-Dal eller Slette, der maaler 34,000 $\square$ km., og hvis Højde over Havet bevæger sig imellem 300 og 500 Meter. Denne, den bedste Del af hele russisk Asien, har oval Form med Lændeakse i Vest-Øst og snævre i Vest. Ud over Indgangen til Ferghana fra Hungersteppen er Ferghana helt omgivet af høje Bjærg, dækkede af Sne, og som Følge heraf vandes Sletten af talrige Floder, der giver Anledning til den mest blomst-

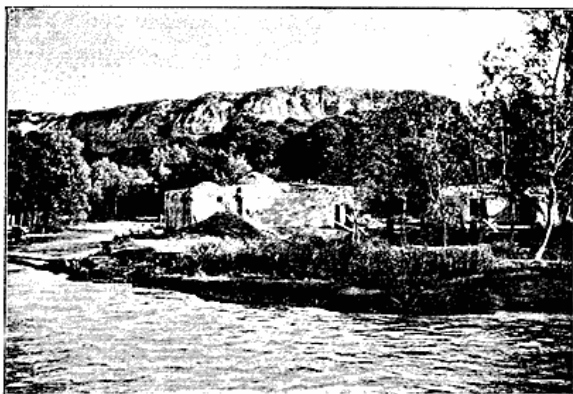
Løss-Slugt ved Serafschanfloden tæt ved Samarkand

rende Vegetation i Turkestan og til, at Ferghana er bleven Centrum for Bomuldsdyrkingen. Kara Darja, der kommer fra Øst og Naryn fra Nordøst forener sig omtrent i Midten af Ferghana og danner Sir Darja-Floden, en pleonastisk Benævnelse forøvrigt, da Darja, der ofte udtales Dara, betyder Flod. I Midten af Ferghana langs med Flodens venstre Bred løber imidlertid en ørkenagtig Steppe, der har et Areal af ca. 250,000 ha, hvilken dog formentes at kunne irrigeres fra Naryn.

Russisk Mellemasiens Sletter er i Øst og Syd begrænset af Bjerge, der hører til Systemerne Tianschan, Pamir-Alai, Hindukusch og Kopet Dagh (de nordpersiske Bjerge). Tianschan har sin største Udstrækning i Provinsen Semiretschensk og i Kina. Sydsiden af disse Bjerge grænser til Turkestan, og den betydeligste Kæde i denne Region er Ferghanakæden. Systemet Pamir-Alai er det højeste. Imellem Provinserne Serafschan og Ferghana deler Pamir-Alai sig i to Kæder, den nordligste hedder den turkestaniske Kæde og den sydlige Serafschankæden, hvorimellem løber Floden Serafschan, der vander Samarkands og Bokharas Oaser.

Den turkestaniske Kæde har Toppe paa over 5000 Meter Middelhøjden af Alai er ca. 4500 Meter og dens Toppe naar 6000 Meter. Snegrænsen gaar fra 4000—4200 Meter. Syd for Alaibjergene og Nord for Pamir strækker sig den 2500—3400 Meter høje Alaisteppe med et Areal af ca. 2000 km². Her nomadiserer om Sommeren talrige Kirgisere paa de herlige Græsgange. Syd herfor hæver Peter den Stores Bjerge og Transalaikæden i Pamir sig til henholdsvis 6700 Meter og 7800 Meter, altsaa kun 1000 Meter lavere end de højeste Toppe i Himalaya og Karakorum.

De sydligste Bjerge i russisk Mellemasien er de nordpersiske eller Kopet Dagh. De har en Længde af ca. 2500 km. De naar i Vest i Balkanbjergene tæt ved Kaspi kun en Højde af ca. 1600 Meter, men hæver sig mod Øst til ca. 3000 Meter og har ingen evig Sne. De faa Bjærgrygge og Toppe, der hist og her hæver sig paa Sletterne i Ørkenerne har nærmest Karakter af Høje, og Ørkenens meteorologiske Forhold med de bratte Overgange fra Dag- til Nattemperatur og Sommer til Vinter bevirker, at de dekomponeres mere og mere og flyder sammen med Sletten.

Indfædt Bismølle i en Loss-Slugt tæt ved Samarkand.

I russisk Mellemasien afgiver Ørkenen og de tørre Stepper kun magre Græsgange, og de høje Bjerge dækker et betydeligt Areal. Oaserne, i hvilke den største Del af Befolkningen er koncentreret, dækker knapt 15% af Landets totale Overflade, men der er næppe nogen Tvivl om, at de med et bedre Vandingsystem end det nuværende kunde udvides betydeligt. Vandingsystemet er paa samme Standpunkt som i gamle Dage. Det er en Opfindelse, der skyldes Landenes oprindelige Kulturfolk, Iranerne, d. v. s. Tadsjikerne, der repræsenterer og repræsenterede disses Egnes højeste Intelligens.

I alle lavere Bjerge og i Dalene findes den overordentlig frugtbare Løss ofte i meget tykke Lag. Det er en gulgraa sandholdig Lerart, der er rig paa Kalk. Hvor der er Løss og rigelig Vand til Irrigation, der vælder Vegetationen op af Jorden. Løssens Oprindelse giver endnu stadig Anledning til Kontroverser. Man skelner i Reglen imellem den af æolisk og den af fluvial Oprindelse.

Kun faa Steder i dette vældige Landomraade er Regnen saa rigelig, at Agerbrug og dermed følgende fast bosiddende Folk kan eksistere. Det hele vilde være en Ørken eller fattige Stepper, hvis ikke den evige Sne i Bjergene skabte Floder til Vanding i den lange tørre Sommer.

Før Russernes Erobring af Mellemasien stod der ikke andre Midler til Berejsning af det end Kamel-, Heste-, Æsel- eller i dets høje Bjærgene Yakoksekaravanen, hvilke man for en stor Del endnu maa tage sin Tilflugt til, og af hvilke endnu Dele af den lokale Trafik afhænger.

Men allerede i Halvfjerserne byggede General Annenkof den berømte trankaspiske Jærnbane, et Foretagende, der vakte Beundring i Evropa, idet den jo gennemkrydser Ørkenen Kara-Kum (Sort Sand) og satte den berygtede turkomanniske Røverrede Merv og Bokhara, Muhammedanismens Centrum i disse Egne, i Forbindelse med Evropa, hvad ellers tidligere kun skete med Karavaner under store Vanskeligheder fra forskellige Sider. Indtil 1898 gik Banen kun til Samarkand, og denne var i altsaa mange Aar Centralasiens eneste Jærnbane. Dens Udgangspunkt ved Kaspiahavet var først Usun Ada midt i den sydligste Del af Balkhanbugten, Øst for Petroleumsoen Tscheleken, men dette Punkt var meget uheldigt valgt, idet Indsejlingen for Damperne foregik imellem et Mylder af smaa Sandøer, hvor Vandstanden var lav, og Navigationen meget vanskelig. For Turister og Rejsende var Indsejlingen højst interessant, de mange gule Sandøer i det dybblaa Vand afgav et højst malerisk Skue i den straalende Sol, der dominerer her de 9 Maaneder af Aaret, og man sejlede lige ind i Flyvesandørkenen hvor en primitiv Banestation af Træ, omgivet af nogle turkomanniske Fiskeres Lerhytter syntes at have ondt ved at holde Hovedet over Flyvesandet, for ikke at tale om, at Jærnbaneskinnerne stadig maatte skovles fri for Sand. Paa min Rejse i 1896 landede vi om Foraaret i Usun Ada, men da jeg atter kom hertil i Foraaret 1898, skete Indsejlingen ved den nordligere liggende Krasnowodsk, og hertil var Landingsstedet allerede flyttet i Slutningen af 1897. Indsejlingen til Krasnowodsk er betydelig lettere end til Usun Ada, Havnen ligger godt beskyttet i

Balkhanbugten, der begrænses af nøgne graagule Bjerge i Nord, og Flyvesandsørken findes der ingen af her. I Nærheden af Emiren af Bokharas Hovedstad, Bokhara i Sherif (det ædle Bokhara) slog Jærnbanen en stor Bue om denne Oase. Det fortælles, at Emiren havde frabedt sig paa det indstændigste at faa Satans Vogn, som Jærnbanen kaldtes af de Indfødte, i Nærheden af sine Fæstningsmure. Dog kan Grunden til denne paa Kortet tilsyneladende umotiverede Bue ogsaa være en anden, nemlig den, at det var billigere at lægge Banen udenom Oasen, end at føre den igennem stærkt irrigeret Oaseterren.

Denne Bane var altsaa i mange Aar russ. Centralasiens eneste, først i 1898 om Efteraaret forlængedes den fra Samarkand over Kokand og Margelan til Andischan i Turkestan, samtidig med, at der fra Djisak byggedes en Sidebane til Hovedbyen i russ. Turkestan, Taschkent. Med særlig Tilladelse befor jeg den allerede i Foraaret 1898, men først i Efteraaret indviedes den.

I mange Aar havde man tænkt sig den russiske Linje ført videre østpaa fra Andischan over Osch til Kaschgar, Hovedstaden i den kinesiske Provins Øst-Turkestan eller Kaschgarien og videre igennem hele Kina, men de mægtige Alaibjerge og Tianschan-Bjærgene dristede man sig dog ikke til at føre en Bane igennem, hvad ogsaa vilde kræve uhyre Omkostninger. Til Dato er altsaa Endepunktet Bomulds-Byen Andischan.

I 1905 gjordes Banen fra Orenburg til Taschkent færdig, og denne Bane har taget meget af Luven fra den transkaspiske Bane. Thi medens man fra Rusland maatte helt sydpaa over Kaukasus og Kaspiahavet for at naa ind i Mellem- og Centralasien, kunde man nu langt hurtigere gaa over Moskov, Orenburg og Taschkent ind i Asiens Indre.

Allerede tidligere var der fuldført en Bane med udelukkende militære Formaal for Øje fra Merv langs Murghabloden til Kuschik ca. 15 Mil fra Herat i Afghanistan, og et Par Aar efter sattes Bokhara, By med ca. 120,000 Indbyggere, ved en Stikbane i Forbindelse med den transkaspiske Bane, en Længde af kun ca. 12 km igennem et frugtbart Terræn, som jeg har befaret i Vogn utallige Gange.

I 1915, altsaa midt under Krigen, er en Bane fra en Station i Nærheden af Bokhara fuldført igennem Riget Bokhara helt sydpaa til Termez ved Amu Darja, den afghanske Grænse.

En Bane, der allerede for ca. Aar siden var projekteret, og som nu atter staar paa Dagsordenen, er en Sidebane fra den transkaspiske langs Amu Darjas Vestbred over Khiva og nordvest om Kaspiahavet til Sydrusland.

Efter denne lille Oversigt over hele russisk Mellemasien vil vi gaa over til udelukkende Omtale af Turkestan, den bedste af alle Mellemasiens Landsdele og i mange Henseender en virkelig Perle.

Nærværende Artikel fremkommer nærmest for at give danske Handelsfolk Oplysning om disse Egne, der nu staar i let Forbindelse med Sydrusland og Vest-Sibirien.

Den Del af Turkestan, der har økonomisk Værdi, bestaar af Provinsen Serafschan, Kredsen Taschkent og

Tadsjiktyper fra Samarkand.

Provinsen Ferghana, medens Egnene mod Vest ad Aral til mest er værdiløs Ørken.

Her i den østlige Del, hvor alle de store Oaser ligger, indrettede Russerne straks efter deres Erobring af det en Brev-, Pakke- og Passagerpost imellem de største Byer. Dette er den saakaldte Tarantaspost. Med denne Post befor jeg i 1896 og dels i 1897, 98 og 99 Turkestan paa Krys Tværs. I 1896 gik Banen kun til Samarkand, saa Tarantasposten var det eneste officielle Transportmiddel, og dette bestaar endnu imellem Byerne udenfor Jærnbanerne. Udenfor Hovedruterne maa man udstyre sig en lille Karavane for at komme frem, ligesom ogsaa Lokaltrafikken for det større Gods Vedkommende besørger pr. Lastdyr.

For Tarantasposten var der i sin Tid paa store Strækninger, nu paa kortere, indrettede Stationer med Mellemrum af ca. 4—6 danske Mil. De tilses af Starosten (Stationsbestyreren med Familie). For Provianteringens Skyld laa Stationerne i Reglen i eller tæt ved Oaserne, dog i Reglen i Udkanten. Ensomt liggende Stationer, eller de, der laa paa Steder som særlig kunde være udsat for Overfald, var befæstede med krenelerede Taarne. Besætningen bestod af 10—12 Mand, og om Natten udstilledes Skildvagten i Taarnet. Saadanne findes især i de vide Stepper imellem Samarkand og Taschkent og i den nordlige Del af Ferghana. Den turistmæssig set interessante Tarantasrute fra Samarkand over Djisak igennem Hungersteppen til Taschkent eksisterer delvis endnu, men kun fra Djisak til den nuværende Jærnbanebro over Sir Darja. Sidebanen fra den turkestanke Bane til Taschkent støder nemlig til et godt Stykke østligere, saaledes at Ruten Djisak—Sir Darja endnu har sin Berettigelse. Tarantasposten var og er endnu stadig en meget primitiv Befordringsmetode. Stationerne har foruden Starostens Lejlighed kun et stort hvidkalket Rum med nogle Træborde og Træbænke til Venteværelse for de Rejsende. Paa Væggene hang i sin Tid Kejserens Billede i Olietryk og et Helgenbillede, det første er vel nu fjærnet, og i Vinduet laa Klageprotokollen, en almindelig Stilebog, der ved et Stykke Sejlgarn var fastbundet til Vindueskarmen. Sejlgarnet blev fastholdt i Karmen ved en stor Klat Lak, hvori det kejserlige Segl var sat. Proviand maa man selv

medføre paa disse Postrejser, da Starosten kun har Forpligtelse til at levere Vand paa Samovaren for 15 Kopek. Ligger Stationerne i Oaser, kan man altid let faa noget at spise, men ellers maa man selv medføre Madvarer. Paa Grund af ufrivilligt Ophold paa Stationerne, som Regel fordi Heste og Køretøjer optages af Kurere, rejsende Embedsmænd og Posten; disse har ved Hjælp af særlige Pas altid Forret, og derfor kan Rejser for almindelige dødelige selv paa kortere Strækninger ofte tage lang Tid Aarstiden har desuden stor Indflydelse paa Postens Hurlighed. I den fugtige Aartid bliver den frugtbare Løss i Oaserne næsten som Fuglelim, hvorigennem de tunge fjederløse

Landsby-Oase imellem Samarkand og Khodschend.

Vogne kæmper sig frem med stor Langsomhed, ofte maa der 5 Heste til, ligesom Støvstorme om Sommeren og Snestorme, Buraner, om Vinteren nu og da generer Postkørslen betydeligt. Om Foraaret, naar Floderne svulmer op, maa man ofte vente i Dage eller Uger for at kunne passere Vadestederne. Broer findes der kun faa af, og de faa, der er, skyldes ofte bort. Anlagte Veje findes saa godt som ikke, kun tilkørte eller opkørte Ruter. Som Eksempel paa en normal Kørsel under gunstige Forhold skal jeg nævne, at Turen fra Samarkand til Osch, som jeg flere Gange har gjort, tog 6—7 Dage ved uafbrudt Kørsel Dag og Nat. Denne Post-rute er nu nedlagt, men for dem, der fra Banen, der ender i Andischan, ønsker sig videre Øst paa eller op i Provinsen Semiretschensk, kan det maaske have sin Interesse at faa den opgivet til Sammenligning.

For Turister og Studerende havde de lange, gamle Postruter sin store Charme, den langsomme Kørsel og Opholdene i utallige Byer og Landsbyer gjorde, at man ganske anderledes fik Landet gennemset end ved Rejse pr. Bane.

Postruten fra Tamerlans gamle herlige Oase Samarkand igennem Hungersteppen, der om Foraaret staar med et Hav af Blomster og Græsser og svulmer af Vildt og Nomader, over Sir Darja, der den Gang kun havde en Træbro, som regelmæssig om Foraaret reves itu af Isgangen, saa man maatte sejles over, op ad Floden Tschirtjeks Dal til den af Frugtbarhed svulmende Taschkent Oase, mod Sydøst igennem lave idylliske Bjærgegne

og over talrige Bifloder til Tschirtjek, ned igennem Ørkenen til den om Sommeren overhedede Khodschend Oase og videre mod Øst over de prægtige Oaser Kokand, Margelan og Andischan til den kinesiske Grænse, er en Rejse, der er rig paa vidunderlig smukke og afvekslende Naturscenerier, Folkelivsbilleder, der sætter Tanken 1000 Aar tilbage og mange historiske Minder. Særlig om Foraaret, da Oasernes rige Frugtræbestand staar i et Flor, og Steppernes Græs lokker Myriader af Nomader ud paa de vide Flader, eller om Efteraaret, September og Oktober, da Oasernes Haver bugner af Frugt, hører en Rejse i disse Egne til de minderigeste Oplevelser.

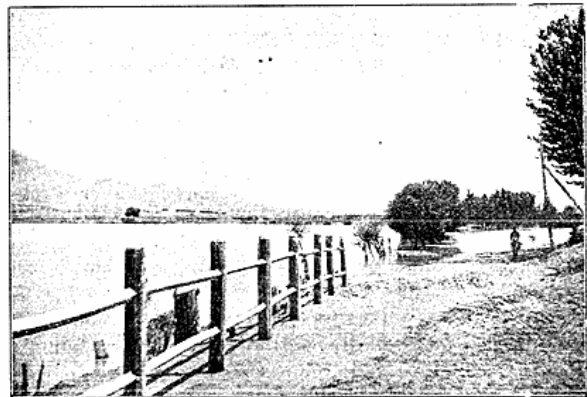
Naar her tales om Oaser i Turkestan eller i det hele i Mellem- eller Centralasien, maa man ikke tænke sig disse som værende i samme Stil som i en saharisk Oase. Der er en betydelig Forskel. Medens en Sahara Oase bestaar af en kompakt afrundet Klump af Palmer, der vandes ved Brønde, og i Reglen afsluttes trindt om af Flyvesand, Stenørken, tornede Ørkenbuske eller Halfa-tuer, har en turkestansk Oase et ganske andet Fysiognomi. Oaserne i Turkestan ligger altid langs Floderne og har derfor oftest en langstrakt Form. Man kan sammenligne en turkestansk Oase med tilhørende Flod med et Træ. Rødderne er Flodens Kilder oppe i Højbjærgene, hvor der kun kan nomadiseres. Flodens mellemste Løb er Stammen, og er Dalen vid nok, saa der her er Plads til Agerbrug, ledes der langs hele Flodløbet Kanaler ud til Siderne, og omkring disse Kanaler, der ender i utallige Smaagrøfter, opstaar større eller mindre Landsbyer eller enkelte Brug. Undertiden laves der smaa Opstemninger af Vandet i Reservoirer, men disse er højst primitive, og Dæmningerne bestaar kun i smaa Diger af naturlige Sten, hvoraf nogle borttages, naar der skal vandes. Ved Flodens Udløb fra Bjærgene ud i Slettelandet ender Stammen, og her afejrer Floden altid en Mængde Bjærgmateriale. Grus og afrundede Sten dækker oftest store Arealer i Form af en gennemskaaet Kegle, der vender Spidsen ind mod Bjærgene. Ud over denne ned til Sletten skraanende Sten- og Grusørken deler Floden sig i utallige Arme, der furer sig ned i Sten- og Gruskeglen, hvis Terræn derved bliver højst besværligt at ride over. Jeg siger udtrykkeligt ride; thi det falder intet Menneske i Turkestan ind at gaa til Fods ret mange Skridt, alle er til Hest eller for de Fattiges Vedkommende i det mindste paa Æsel eller Kamel, selv i Byernes Basarer. Naar Floden har naaet Keglens nederste Løb, begynder Kanaliseringen, Irrigationen, i det store. Her har vi Træets Krone. Som utallige Grene ud fra en Stamme fordeles nu Vandet i et indviklet Net af større og mindre Kanaler, Grøfter og Render, og her opstaar de større Byer, som altid ligger paa Sletterne. Paa det Sted i Nettet, hvortil der kan føres mest Vand, opstaar Oasens Hovedby, der oftest er omgivet med Ringmure med lave Taarne og Bastioner, alt af Ler (Løss) eller soltørrede Mursten og Faskiner. Omkring Hovedbyen, saa langt Vandingen kan naa, ligger et indviklet Komplex af Landsbyer, enkelte Gaarde og Huse. Floden ender i Reglen i et Sumpterræn, og er der saa meget Vand tilovers, at Bjærgfloden kan naa et større Flodløb, er det væsenlig kun i Form af en dovent flydende lille

Aa. Flodens Vand er ellers forbrugt til Vanding og fordampet. Havebruget i Oaserne er overordentlig stærkt udviklet fra gammel Tid. Med Undtagelse af det Terræn, paa hvilket Basarerne, det der svarer til vore Butiksgader, ligger, har hvert Hus og hver Gaard sin Have. Længs Vandingskanalerne gror Rækker af mægtige Pile. Popler, Elme og Frugttræer, der omkranser Markerne. Som Følge af den mægtige Trævegetation øjner man udefra Oasen kun som en mægtig Samling Træer. Træerne dækker for baade Huse og Mure, saa det er umuligt, naar man ikke staar lige op ad Bymuren, at se, hvor Byen holder op, og Landsbyerne begynder. Det hele er et Virvar af Kanaler og Haver, som er uhyre vanskeligt at faa Rede paa og uhyre vildsomt at færdes i, saa meget mere som Kanalerne ofte er mange Meter brede og dybe, og kun paa enkelte Steder tillader Overgang over de primitive Broer af Træstammer, dækkede med Ris, Grene og Jord. En Fremmed, der er udstyret med de gode russiske 40 Verst Kort, hvorpaa han ser selve Hovedbyen indtegnet med Købstadssignatur og Landsbyerne som en Myriade af sorte Prikker omkring den, maa ikke tro, at han kan vove sig alene ud i en stor Oase og klare sig ved Hjælp af Kortet. Han vil i Løbet af kort Tid føle sig uhjælpelig fortabt imellem Kanaler, Træer og Haver. Jeg har selv forsøgt det nogle Gange efter lang Tids Ophold i en stor Oase, og altid er det endt med, at jeg maatte tilkalde Indfødte for at lede mig paa rette Spor. Intet Sted kan man faa Udsigt, da Terrænet er fladt som en Pandekage, og de primitive Broer, uden Rækværk eller andre Sikkerhedsforanstaltninger, øjner man ikke, før man er lige ved dem.

Som her anført, ser alle turkestanse Oaser ud. Vandingen føres kun saa langt ud, at Vandet kan faa naturligt Fald. Der anvendes ikke som f. Eks. i Khiva, Ægypten, Nordafrika eller Mesopotamien særlige Mølleværker til at føre Vandet op over Markerne. Brønde er der i Turkestan saa faa af, at en Brønd er en ren Kuriositet. Kun faa Steder er det lykkedes at faa gravet en Brønd med drikkeligt Vand. Naar man naar ned til Vand, er det som Regel saltholdigt. De Indfødte skelner imellem sort Vand (Brøndvand) og hvidt Vand (Flodvand). Det er en Overdrivelse at kalde Flod- og Kanalvandet for hvidt Vand, da det altid er fyldt med gulagtige, lerede Substanser, der bl. a. bevirker, at ens Linned ved Vasken antager en skiddengul Farve, og det kan ikke drikkes, før det har staaet en Tid og bundfældet. At drikke ukogt Vand maa absolut fraraades, da man let risikerer at faa Tyfus eller Krop (Struma), som den kaldes, der viser sig ved en svulstaglig Udvidelse paa Struben ofte saa stærkt, at der dannes en stor sækformet Svulst, der hænger helt ned paa Brystet. Mange Indfødte, især i Kokand, er befængt med den. Sygdommen er ledsaget af Feber, er vanskelig at helbrede og medfører ofte Døden. Desuden findes mange Steder den uhyggelige Rischta (*filaria medinensis*) i Vandet. Det er en Hudorm, der indkapsler sig under Overhuden som en Art Ringorm. Bliver den siddende i længere Tid i Kroppen, kan den naa en betydelig Længde. De indfødte Læger har stor Øvelse i at pille den ud med Pinde, som de efterhaanden ruller den op paa. Lykkes det at faa den ud hel, er

alt i Orden, men brister den, vokser den paany som Bændelormen og medfører tilsidst Døden. Den er mest udbredt i Bokhara, men er ogsaa paa Spil flere Steder i Turkestan. Man maa derfor aldrig drikke ukogt Vand og ligeledes sørge for, at Fødemidlerne koges godt. Russerne drikker altid kun deres Te, der er lige saa uundværlig for de Indfødte.

Der, hvor Vandingen i Terrænet og dermed Agerbruget hører op, er Oasen omgivet af et Steppeterræn, og udenom dette igen mere eller mindre udpræget absolut Ørken eller Ørkensteppe, d. v. s. økonomisk set et værdiløst Terræn. Naar man rejser igennem Landet, er Overgangene fra Oase til Oase altid: Oase, Steppe, Ørken, Steppe Oase. Ude i Steppen omkring Oasen nomadiserer Kirgisere og ofte ogsaa Usbeger. Oaseboerne og Nomaderne er økonomisk afhængige af hinanden. I Oaserne trives Agerbrug og alle mulige Slags Haandværk, derimod er der ingen Plads af Betydning til Kvægavl. Nomaderne har intet med Agerbrug at skaffe, men driver kun Kvægavl. De forsyner Oaserne med Kød, Mælk, Smør og Ost og faar til Gengæld Oasens Produkter. Desuden er Nomaderne Leverandører af Lastdyr og Folk til Karavanerne, og ligeledes i den Henseende uundværlige for Oasernes Handelsfolk. Det er dog kun om Foraaret, man træffer Nomadelejrene paa Stepperne omkring Oaserne eller om Vinteren. Saasomt vi er naet lidt hen i Juni Maaned, har Heden og Tørken fuldstændig afbrændt Stepperne paa Slettelandet, og Nomaderne trækker da op i Bjærgene, hvor de bliver, indtil Sneen

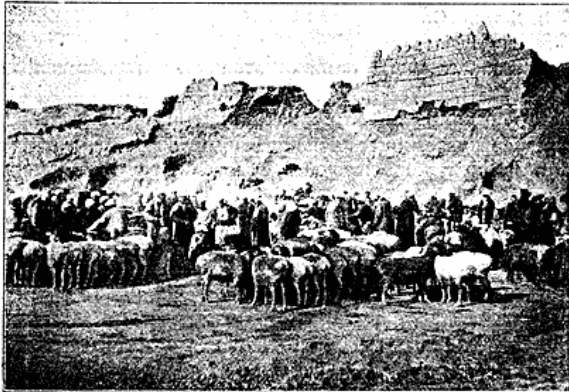
Sir Darja ved Khodschend.

jager dem bort herfra for derefter at overvintre omkring Oaserne eller i lave lune Slugter i Slettelandet tæt ved Bjærgenes Fod.

Turkestan er i Sammenligning med det øvrige russiske Asien meget begunstiget i klimatisk Henseende. Det ligger lunt imellem Bjærgene baade i Nord og Syd og skjermes derved navnlig for de kolde Nord- og Nordvestvinde. Klimaet er vel kontinentalt med stor Forskel imellem Dag- og Nattemperatur og imellem Sommer- og Vintertemperatur, men den Forskel er langt større, jo længere vi gaar Vest paa. I Transkaspien gaar Vintertemperaturen ned til $\div 25$ ja $\div 30^{\circ}$ C. og Sommer-

temperaturen op til over 50° C. ja endog til 59° C. I Turkestan gaar Temperaturen i Reglen om Sommeren til lidt over 30° C., nu og da derover og til Tider over 40° C., og Vinteren gaar sjældnere under ÷ 10 til ÷ 12° C. Sneen kan ligge meterhøjt i Samarkand, og man kan til Tider om Vinteren blive standset af Sne-storme, men Sneen ligger i Reglen kun kort, og den egentlige Vinter varer kun fra December til Marts, d. v. s. tre Maaneder. Den høje Sommertemperatur er langt lettere at udholde i Turkestan end i Bokhara og Transkaspian. I de sidste Provinser brænder Solen ned fra en som Regel skyfri Himmel med uimodstaaelig Kraft.

Indfødte holder Marked udenfor Khodschendis Mure.

Derimod er Skydækket langt rigeligere i Turkestan som Følge af den kunstige Vanding, de mange Vandløb, de nærliggende Bjerge, og det at Provinsen ligger højere end Egnene Vest paa, som den skraaner ned til. Taschkent ligger saaledes i 478, Samarkand i 727, Hungersteppen i 273, Namangan i 436, Andischan i 503 og Osch endog i 1006 Meters Højde. Den sidste er i den Henseende den sundeste af alle Turkestans Oaser.

Nogen Malaria maa man være belavet paa i alle Oaserne. Taschkent siges at være saa godt som fri for Malaria, hvilket jeg for mit eget Vedkommende kan tiltræde, da jeg, der ellers hyppigt var angrebet af den, ikke har mærket noget hertil paa mine ofte lange Ophold i denne Oase. De værste Malaria-Arner er i Djisak, Margelan, Kokand og Khodschend. I Djisak er Rischta meget udbredt og i Kokand Krop. Samarkand maa vistnok betragtes som en ganske sund By. Jeg har opholdt mig flere Gange, ofte i ca. 1 Maaned baade ved Sommer- og Vintertid og ingen Ulemper følt derved. Men den Fremmede, der kommer til disse Egne, maa være forberedt paa, at feberstillende Midler altid maa have ved Haanden. Mange russiske Kolonister og Embedsmænd maa indtage daglige Doser Kinin for at holde Feberen nede, og paa mange Ansigter ser man den gullig gustne Farve, der ikke varsler godt. Enkelte er ganske uimodtagelige for Malaria'en, det er individuelt. Forsigtige Folk undgaar at udsætte sig for Forkølelser og renoncerer saa meget som muligt paa Spiritus.

I Almindelighed er Vindene svage i Turkestan og især

i Ferghana i Modsætning til de vestlige Lande, hvor en glødende hed Vind fra Ørkenen om Sommeren trænger ligesaa godt ind i Marv og Ben, som den isnende Nordenvind om Vinteren. I Bjærgdalene er der altid opadgaende Vinde om Dagen og nedadgaende om Natten som Følge af den forskellige Opvarmning. Skylaget er rigeligere (dog næsten aldrig Cumuluskyer som hos os om Sommeren) her end i Bokhara og Transkaspian, og den natlige Udstraaing er derfor ikke saa stærk som i disse Egne, hvorfor Overgangen fra Dag- til Nattemperatur heller ikke er saa stejl, dog er en Forskel paa 15—20° C. ret almindelig om Sommeren.

Regnmaanederne er især April, ofte ogsaa Marts. Regnen falder da i heftige Skyer og ledsages af frygtelige Uvejr med Lyn og Torden, der buldrer i Bjærgene og ofte synes at overspænde Steppen med et Ildhav. Man hører imidlertid aldrig noget om, at Lynet anretter Skade.

Den, der har overværet et Foraarsvejr i Hungersteppen, glemmer det aldrig. Kuglelyn rundt i Horisonten og grenede Lyn over hele den øvrige Himmel synes at dække Karavanen med en Volière af Ild. Om Efteraaret, især i November, regner det hist og her en Del, før Væden kommer i Form af Sne. Men iøvrigt er paa Sletterne Regnen saa ringe, at Korn ikke kan trives uden kunstig Vanding. I Nærheden af Bjærgene er Foraarsregnen betydeligere end paa Sletterne, f. Eks. i Taschkent, Djisak og Samarkand. Og er den rigelig, kan Hvede og Byg trives uden Irrigation, men det lykkes sjældnere. Om Sommeren falder der ofte ikke en Draabe Regn. Undertiden dækkes Himlen af mørke Skyer, Nimbo-Stratus, man tror, det vil regne, og det gør det ogsaa, men kun i de højere Lufflag, hvor Draaberne fordamper, inden de naar Jorden. Det hele Fænomen varer ofte kun 5—10 Minutter. Ligesom der paa Sletterne falder mere Regn om Foraaret end om Efteraaret, saaledes falder der ogsaa efter min Erfaring mere Sne i Bjærgene om Foraaret end om Efteraaret.

Saasnart Foraarsregnen er faldet, udvikler Livet sig meget hurtigt. Paa Stepperne vælder Græsser og Blomster op af Jorden, og Oaserne staar i et Hav af Frugttræblomster og Grønt. Men saasnart Regnen hører op, kommer Løststøvet og dækker alt det grønne til med et tykt Lag, og saaledes staar det hele Sommeren igennem. Løssen, den dejlige frugtbare Jord, der i den fugtige Tid er næsten ufremkommelig, bliver om Sommeren haard som Cement, men pulveriseres dog let, saaledes, at der hurtigt danner sig et tykt Lag meget fint Støv over Jordoverfladen. Om Dagen suger den opvarmede, opstigende Luft dette Støv med sig til Vejrs og gør Luften saa diset, at Solen sjælden ses med skarpe Rande, og Bjærgene ofte i Uger ikke øjnes fra Sletterne. Disse højt generende Støvtaager kan ved indtrædende Blæst udarte til Støvstorme, der optræder ganske i Lighed med en Sandstorm i Sahara. Er man paa Rejse, maa der gøres øjeblikkelig Holdt, slaas Klæder over Hovedet paa Mennesker og Dyr, og i Løbet af kort Tid sidder man i Støv til Halsen, medens et Bælgmørke ruger over Karavanen, saalænge Støvstormen staar paa.

I denne lille korte Oversigt over Klimaet er der kun taget Hensyn til Slettelandet. Bjærgklimaet er her som

allevegne noget for sig og meget indviklet, eftersom det veksler med Højden, Dalenes Karakter og Retning, om vi er paa Plateauer eller stærkt komplicerede Bjærglandskaber. Med faa Ord kan man sige, at Bjærgklimaet i disse Egne er overordentlig sundt, paa sine Steder til Eks. i alle højere liggende beboede Bjærgdale i de Syd for Turkestan liggende Bjærglande det sundeste og dejligste, man træffer paa Jorden. Brystsvage Folk vilde sikkert ikke være bedre anbragt noget Steds end i Karategin og Darvas' idylliske Bjærgdale. Men ogsaa i Slettelandet maa

Klimaet som Helhed siges at tiltale os Nordboer, trods de nævnte Ubehageligheder. Den dejlige straalende Sommer med det knastørre Vejrlig, der ikke stiller store Fordringer til Klædedragten, det blomstrende, smilende Foraar, det stille, frugtrige Efteraar; disse tre Aarstider er saa lange i Forhold til den korte Vinter, at denne kun danner en Afveksling fra den evindelige Sol. De, der opholder sig i Oa-

ser, kommer forholdsvis let over den stærke Hede, da store skyggende Træer: Elme Akasier, Plataner, Kastanietræer, Morbærtræer og alle mulige subtropiske Frugttræer tilsammen danner et grønt Skyhav over Oaserne, og i de Indfødtes Basarer er Gaderne overdækkede og besprøjtes om Sommeren med Vand.

Jeg kunde gjerne her opføre en Del Middeltemperaturer for de forskellige Maaneder af Aaret, da der paa mange Steder i adskillige Aar er foretaget meteorologiske Observationer, men for det første er disse overalt meget upaalidelige, saa de videnskabelig set ikke er af større Interesse, for det andet har Middeltemperaturen i Praxis ikke særlig stor Betydning, og i hvert Fald skønner man lettere fra Ekstremerne til Middeltemperaturen end omvendt. Jeg skal derfor nøjes med at henvise i Detailerne til, hvad der klimatologisk set findes i den til Slut vedføjede Literaturliste.

I et Indland som Turkestan, der er omgivet af mægtige Bjærglande og ligger paa Neapels Bredde, er det en Selvfølge, at de ekstreme klimatiske Forhold maa foranledige Forskelligheder i Landets Fysiognomi paa de forskellige Aarstider og da navnlig om Foraaret og i Forommeren i Forhold til den øvrige Del af Aaret. Om Foraaret, naar Solen faar lidt Magt, vælder alt det tøende Snevand i Bjærgene ned i den turkestantiske Lavning.

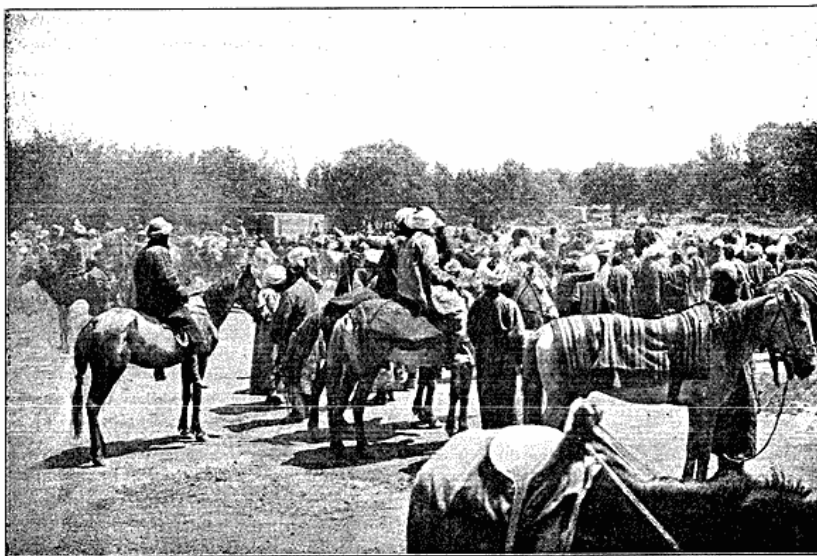
De utallige større og mindre Floder, der har lave Bredder svulmer ud over Sletten, Broerne skylles bort, Vadestederne bliver ufremkommelige, og der hvor man om Sommeren, Efteraaret og Vinteren kan køre og ride over Kvadratmile tørt Land, der staar man i April og Maj overfor kilometerbrede, ja milebrede Floder, der ofte løber sammen til store Søansamlinger og spærrer Vejen i Uger fra den ene Oase til den anden, og hvor der findes Løss, og det gør der næsen overalt udenfor Sandørkenene, der er Jorden at vade i som i en limagtig

Dejg. Russerne har i Henseende til Vejanlæg og Brobygning ikke været de bedste Administratorer. Landet kunde faa, men man maa paa den anden Side ogsaa fremhæve, at Landet i den Henseende byder overmaade store Vanskeligheder. I det flade Sletteland skifter Floderne ofte deres Løb; hvor de løb det ene Aar, findes ofte ikke det andet.

Det er især Tschirtjek, der vander Taschent, Serafschan,

der vander Samarkand, Naryn (Sir Darja), der er den principale Flod i Ferghana, og selve Sir Darja, der foraarsager den store Foraarsvandflom. Da jeg i Begyndelsen af Maj 1896 passerede Østbredden af Tschirtjek, var alle Broer raserede af dens rivende Løb, der førte Masser af store Træer med sig, og i alle de store Oastrækningers Kanaler vældede Vandet sammen i Søer imellem Huse og Haver. Paa store Strækninger var Egnene Øst for Samarkand forvandlede til Søsyste-mer, og det lave Vand ved Khodschen og Tschinaz oversvømmet milevidt Syd paa fra Sir Darja. Men heldigvis varer Vandflommen kun kort. I Slutningen af Maj eller Begyndelsen af Juni ligger de utallige flade, brede Flodsenge tørre, eller der flyder kun hist og her midt i dem i nogle af dem en lille Bæk, Resten forbruges til Vanding og fordamper.

Sir Darja, hvis øvre Løb hedder Naryn, er Aksen i Ferghana; den har sine Kilder i Tianschan og modtager ogsaa Tilløb fra Alai-Kæden. Længden af Sir Darja er 2873 km. Fra Naryns Kilde til Jærnbanebroen ved Tschinaz, d. v. s. til Vestenden af det beboede Turkestan, 1810 km. I Modsætning til Tschirtjek og Kara Darja bruges Naryn kun forholdsvis lidt til Irrigation, da dens øvre Løb gaar igennem snævre Dale, og lavere nede er dens Løb saa stærkt, dens Bredder saa stejle,

Marked udenfor Kokand.

og dens Vandmasse saa stor, at den vanskelig kan magtes af de Indfødte. Kara Darja forsyner de to vigtigste Kanaler Scharikhan Sai og Andischan Sai med Vand, de vigtigste Kanaler for Irrigation i Øst-Ferghana. Ved Kara Darjas øvre Løb falder der undertiden ret betydelig Regn endog til hen i Juni Maaned.

Floraen i Turkestan er subtropisk, men Klimaets Tørhed udelukker adskillige Planter fra det fugtige Klima. Palmer findes aldeles ikke — de trives først langt sydligere — da Vinteren er for haard hertil. I Sahara kan ingen Kulturplanter trives uden Skygge af Palmerne, det

Tschirtjek Flodens Dal Syd for Taschkent.

kan de fleste meget vel her uden Skygge af andre Træer, naar der blot kan vandes tilstrækkeligt.

Turkestan er praktisk talt et Land uden Skove, men det er rigt paa Træer. Langs Kanalerne og i de smaa irrigerede Lunde eller Smaaparker gror en Variation af Popler og Pyramidepopler, der bruges til Brændsel, Husbygning og Gavntræ. Efter Poplen er Pilen den mest dyrkede, derefter kommer Karagatsch (egentlig Karagatsch = det sorte Træ) en Slags Elm, der giver udmærket Skygge i Basarerne og langs Vejene. De fleste Byer i Turkestan har talrige offentlige og private Haver og smukke beplantede Alléer.

En Opgave, der i de mange Aar, Russerne har ejet Landet, burde have været taget ganske anderledes op, end sket er, er Beplantning i Skovstil, men indtil nu er der kun plantet to store Skove i Landet, nemlig en ved Postvejen imellem Samarkand og Termez tæt ved den bokharske Grænse. Den paabegyndtes i 1886 og indeholder især Ajlanthus (Hvide Akasier), Ege og Valdnøddetræer. Den dækker 2200 ha. En anden Skov findes i Distriktet Taschkent ca. 45 km. Nord for Byen. Den hedder Aktasch (Hvide Sten). Den paabegyndtes i 1890 og dækker paa irrigerede Terrasser 625 ha. Her er plantet Valdnøddetræer, Mandeltræer, Pistacier, Karagatsch, Ege, Blomme-træer og Pil. Aktasch er særlig begunstiget med Regn; den har den dobbelte Regnmængde af Taschkent og Samarkand. I Distriktet Perowsk i Guvernementet Sir Darja er der plantet store Masser af den saakaldte Saksaul, en Træart, der trives godt i Ørkenen, da den har lange Rødder. Der var i 1911—12 plantet saa mange, at der solgtes af dem for 430.000 Rubler. Saksaulen er af stor Vigtighed som Brændselmateriale for de Indfødte. Dens Ved er

meget haardt, og den kan gløde 24 Timer under Asken. Dette spiller en stor Rolle, da de Indfødte koger deres Mad og varmer deres Huse ved Baal.

Bredden af Floder og Bække, der naar ud i Stepper eller Ørkener, har ofte en meget smuk Trævegetation. Det er især forskellige Slags Popler, Pil, Tamarix og mange af de saakaldte Djigda (Eleagnus hortensis). Den sidste har Blade, der ligner Olivenens og smaa Frugter, der nærmer sig Dadlen. Nomader og Bjærgfolk spiser Frugterne og laver en Art Mel af dem. Men disse smalle Træfelter forslaar kun lidt i det udstrakte Omraade.

I Bjærgene i det vestlige Ferghana findes forskellige smaa Skove eller Lunde af Valdnøddetræer, der naar meget betydelige Dimensioner. I flere af Bjærglandene vokser sporadisk Juniperus (Enebær). Den naar her en betydelig Højde og er undertiden samlet i hele Smaalunde. Det er især i Alaibjærgene, disse findes. De gror indtil 3500 Meters Højde, men kun hvor der er Læ for Vinden. I Serafschan-Bassinnet gror Juniperus, Elme, Mandeltræer og Pistacier, de sidste endog indtil 1800 Meters Højde. Det vil heraf fremgaa, at der er stor Mangel paa Gavntræ og Brændelstræ, som hører til de dyreste Artikler i Turkestan. Af Mangel paa Træbrændsel griber Beboerne til tørret Gødning, Melonranker, Affald fra Bomulden, og hvad der ellers af brændbart kan skaffes til Veje. Og det er en Kendsgerning, at Befolkningen som Helhed fryser sig bitterlig igennem den korte Vinter trods de tykke Skindpelse, de klæder sig i baade ved Dag og ved Nat.

Da Agerbruget er og har været fra gammel Tid Turkestans vigtigste Erhverv, findes der selvfølgelig en Mængde Kulturvækster. Frugtbar Jord, Løssstrækninger, er der nok af, de forlanger kun at overrisles. Og Vand er der ogsaa nok af, der tiltrænges kun et bedre Vandingsystem. Navnlig mangler der en vigtig Ting, Vandreservoirer, saaledes at Vandingen stadig kan ske regelmæssig, ogsaa i Aar, hvor Snemængden i Bjærgene er under Normalen, og Vandmængden i Floderne følger det samme. Vandreservoirer har de gamle Iranere ikke kendt, og Russerne endnu ikke faaet dem indført. Der kræves hertil en betydelig Kapital, men den vilde forrente sig godt og mangedoble Oaserne. Naar man har opholdt sig i Pamir eller andre omliggende Bjærglande om Vinteren og kommer ned paa Sletten om Foraaret, bliver man ivrigt udspurgt af Oasebeboerne om, hvorledes det staaer med Snefaldet i Bjærgene. Er der faldet megen Sne, betyder det det samme som Velstand dette Aar. Har Russerne imidlertid ikke faaet Reservoirer anlagt saaledes som f. Eks. Englænderne i Indien eller Amerikanerne i Vesten af U. S., saa har de navnlig i Slutningen af forrige Aarhundrede gjort en Del for at udvide Kanaliseringen. Saaledes blev der i Samarkand-Distriktet i 1894 udført Arbejder for at lede Kanaler ud i Hungersteppen. Fra Sir Darjas venstre Bred gravedes en stor Kanal til Vanding af 43.700 ha og en fra højre Bred til Vending af 33.000 ha. I Andischan-Kredsen blev der ved en 45 km lang Kanal vandet 22.000 ha. I 1897 udførtes Vandingsanlæg til 52.709 ha. I 1898 planlagdes en Vanding i Ferghana af 50.600 ha. Disse Kanaler er sat op med Cement i Modsætning til de gammeldags,

der er gravede ned i Løssen og derfor stadig fyldes med Løssmudder. Desuden er der i Tashkent oprettet Kursus for de Indfødte Sognefogeder (Aksakaler) i Vandingsanlæg og i det hele gjort en Del for at faa mere System i Vandingen. Men i dette Aarhundrede ser det ud, som om det hele har staaet i Stampe, Dog har der stadig af de forskellige Kredschefer været ivret for Træplantning langs alle Veje, og hvor det iøvrigt var muligt, særlig for at tilvejebringe Skygge, men hvad der i den Henseende er bleven gjort, har været ganske afhængig af det personlige Initiativ.

Det for Agerbrugskultur i Turkestan for Tiden egnede Land vil jeg anslaa til ca. 5 pCt. af det samlede Areal. I Transkaspien kan det samme vel anslaaes til kun $\frac{1}{4}$ pCt. Bortset fra de kunstig vandede Arealer dyrkes ogsaa saadanne, der ikke irrigeres, De sidste ligger for det meste ved Foden af Bjærgene, hvor Vintersneen og eventuelt Foraarsregnen holder Fugtigheden længere i Jorden. Efter visse fra gammel Tid bekendte Vejregler gætter Befolkningen til, om det vil regne mere eller mindre om Foraaret, og derefter udvider eller indskrænker man Dyrkningen. Et regelmæssigt Vekselsystem i Dyrkningen kendes ikke. Man retter sig i denne Henseende efter gamle Erfaringer; saaledes dyrkes Luzerne, Alfalfa, som de kalder den i U. S., 4 Aar i Træk paa de samme Marker. Umiddelbart efter Luzernen saar man Meloner, Græskar og derefter Vinterhvede, hist og her to Gange. Egne, der kun har ringe Vanding, og hvor det er svært at faa Gødning, anvendes 1 eller 3 Marks-systemet. Andre Steder dyrkes i flere Aar efter hinanden den samme Kornart, men Markerne maa da gødes, hvilket de Indfødte som Regel undgaar og kan undgaa i den frugtbare Løss.

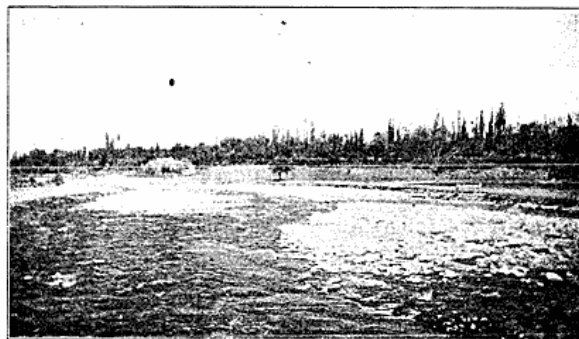
Til Bearbejdelse af Jorden bruges stadig de mest primitive Redskaber. Det er ikke muligt at formaa de Indfødte til at anvende evropæiske Agerbrugsmaskiner. Dette Faktum hænger sammen med Religionen. Hvad deres Forfædre brugte af Hus- og Markredskaber og mange andre Ting, maa de ogsaa bruge, ellers er de ikke rigtige Muhammedanere. Hvad der kommer fra Evropæerne betragtes altid med stor Mistro. Handle med Evropæerne har de derimod intet imod, tværtimod, Handel ligger dem i Blodet og da især Iranerne, Tadsjikerne. Ploven er endnu den gamle Træplov, d. v. s. en Træstang, forsynet med en Jærnspeids, med hvilken der rødes op i Jorden. Forspandet er Okser, Æsler, Kameler, sjældnere Heste, og de øvrige Redskaber som Skovle og Grebe laves af Træ. Paa Jærnspeiden er Bladet anbragt som hos os paa en Hakke; der graves derfor ikke, men hakkes; Øksebladet er anbragt paa samme Maade. Der høstes med Segl, og Tærskningen foregaar ved at 4 eller 5 til hinanden bundne Okser vandrer rundt i en Kreds paa det udbredte Korn. Rensningen foregaar ved at kaste Kornet op i Luften med Træskovle og lade Vinden blæse Avnerne bort. Malningen foregaar i smaa Vandmøller, der drives af Træturbiner langs Vandkanaler eller Smaalloder. Vindmøller kendes ikke, naturligvis som Følge af Mangel paa regelmæssig Vind, de vilde praktisk talt enten staa stille eller løbe i Brand.

Den vigtigste Kornart er Hveden: Paa de vandede

Marker dyrkes Vinter-Hvede, paa de ikke vandede Sommer-Hvede. Den første giver indtil 3000 kg pr. ha, den sidste højst 1400 kg. Byggen tjener i det væsentlige til Føde for Heste, den forlanger ringe Vanding og giver indtil ca. 2400 kg pr. ha. Negerkorn (Sorghum Cornuum) dyrkes som Sommerkorn og giver indtil 8000 kg pr. ha. Frøene bruges mest til Heste, Lastdyr og Fjerkræ, men spises ogsaa af den fattige Befolkning. Stænglerne, der ligner Majssens, anvendes til Brændsel og til Foder for Hornkvæg.

Paa denne Maade anvender Amerikanerne i U. S. Majsstænglerne, der, medens de endnu er friske, skæres i smaa Stykker og presses sammen, saa de holder Saften i sig.

Risen, der er et Yndlingsnæringsmiddel for Befolkningen, dyrkes mange Steder, især omkring Samarkand. Den fordrer rigelig Vanding, den vokser i Mudder og staaer i Vand til Halsen, især naar den spirer op. Risen er derfor altid Malaria-Arner, som den Fremmede bør undgaa, de huser desuden et Mylr af Slinger, hvoraf flere giftige. Rismarkernes Sumpe er endvidere Opholdssted for, ja de er ligefrem ofte stoppende fulde af Frøer, der kvækker i den Grad højroestet, at man selv i lang Afstand fra Rismarkerne næppe kan høre sig selv tale. Naar ved Aftentide Mueddiner fra ofte mere end Hundrede Minareter og Moskétag udraaber de daglige Bønner eller rettere Tilbedelser (Naamas), og samtidig Æslerne skryder, hvad de har for Vane paa den Tid, og saa Frøerne yderligere sætter ind, er der et Spektakel i Oasen, som man ikke gør sig noget Begreb om. Risen fordrer at staa mindst 90 Dage under Vand, og da den disponerer over

Floden Kara Darja ved Byen Oseh.

den betydeligste Vandmasse i Forhold til andre Kornsorter, og desuden Malariaen følger med, har man indskrænket Dyrkningen af den til det nødvendige. I meget tæt befolkede Oaser er man helt hørt op med Risdyrkning. Nyankomne Lægfolk tror, naar de ser en Rismark pippe op af Vandet om Foraaret, at de har en Rørsump for sig. Risen saas i April og høstes i September. Den kan give indtil ca. 5000 kg pr. ha.

Der gives to Maader at vande paa, en ved at opkaste Diger rundt om et Bassin, hvor Vandet ledes ind og bliver staaende. Paa den Maade vandes altid Risen. Den anden Maade er at dele Marken i Bede, imellem hvilke

Russiske og indfødte Embedsmænd i Kredsen Oseh i Ferghana.

Vandet cirkulerer i Render. Risen dyrkes kun i sumpede Egne og faar først Vand, efter at de andre Marker har faaet deres Behov. I Ferghana dyrkes Ris paa 60,000 ha og i Samarkand paa 50,000 ha. Risen slaar imidlertid ikke til, og der føres Ris hertil især fra Gilan og Masenderan i Nordpersien. Ogsaa en Del fra Afghanistan, men den sidste er daarlig. Jeg har selv prøvet de forskellige Rissorter i længere Tid, den persiske er den bedste.

Hirse dyrkes af Oasebeboerne og tjellige af en Del Nomader; den kræver kun ringe Vanding. Den saas ofte paa Marker, hvor Vinterhveden eller Vinterbyggen er afhøstet. Den giver indtil ca. 3000 kg pr. ha. Korn dyrkingen er i den senere Tid ikke gaaet frem trods Udvidelse af de vandede Arealer, da Bomuldsdyrkingen, som vi senere skal omtale, har indtaget større og større Terræn.

Mængden af Korn, der dyrkes i Turkestan, dækker ikke alene Landets Behov, hvorved man maa erindre, at en stor Del af Befolkningen lever som Nomader hovedsagelig af Kvægavlsprodukter, men der kan endog eksporteres.

Betydelige Arealer dyrkes i Turkestan med Luzerne især den rød blomstrende, der i Afstand minder om vor Kløver. Den bruges til Foder for Heste og Æsler. Den kan dyrkes 10—12 Aar i Træk paa samme Mark, og kan ved rigelig Vanding høstes 6 Gange i en Sommer. Bønner dyrkes der flere Sorter af. De fordrer kun Vanding en Gang og giver ca. 1500 kg pr ha. Straaet bruges til Kvæg-foder. Blandt oliegivende Vækster indtager Sesam en fremragende Plads. Den fordrer ikke særlig stærk Vanding og dyrkes som 2. Høst efter Vinterkornet. Af Frøene presses Olie, og Stænglerne bruges til Brændsel. Den giver 600—1000 kg Frø pr. ha. Sesamolien anvendes meget af de Indfødte til deres nationale Ret, Pillaf el. Pillau.

Olien blandes sammen med Ris, der tilsættes Kødstumper, og skal det være en særlig god Pillaf, da tillige Korender, Gulerødder og Kvæder. Det er en fortrinlig Føde, som Evropeerne ogsaa hurtig lærer at sætte Pris paa. Der anvendes mange Rafinements, som kun de Indfødte kender, paa Tilberedelsen af den. Dyrkingen af de forskellige Kulturvækster staar i inderlig Forbindelse med Vandingsforholdene, saaledes fordrer i ha, hvor der dyrkes Sommerkorn, Hvede eller Byg mindst 4030, Sorghum 8050 og Ris 18,500 kbm. Vand. Foruden Sesam bør ogsaa nævnes Dyrkning af Vikker, Ricinus og Vahnuer. Opiumsrygning er meget udbredt og trives i Smug trods strengt Forbud.

Fra Arilds Tid har der i hele Mellemasien hist og her været dyrket Bomuld. Den er vist kom-

met hertil fra Persien. Den oprindelige Bomuldsart var imidlertid ikke god, den havde bl. a. for korte Fibrer. Russerne indførte omtrent straks efter Erobringen amerikansk Bomuld, der trives udmærket. I de sidste 20 Aar er Ferghana bleven Turkestans Bomuldsregion. Derimod er denne Kultur ikke faldet saa heldig ud i Bokhara og Transkaspien. Dyrkning af Vin, Korn og Luzerne er betydelig formindsket til Fordel for Bomulden, og betydelige Industrier paa Basis af Bomulden er opstaaet. Det er især tyske Firmaer og tyske Østersø-Russere, der har profiteret af den intensive Bomuldsdyrkning, men siden Krigen begyndte, er de alle blæst bort fra Markedet og Landet. I flere Distrikter er 60—70 pCt. af Jorden dyrket med Bomuld. Arbejdslønnen er her meget høj, men der er Arbejde nok. Selve Bomuldsdyrkerne sidder som Regel slet i det, de laaner ofte hos de indfødte Vekslerere til 40 pCt. mod en Slags Hypothek. Naar saa Høsten bliver daarlig, kan de ikke betale, Vekslerne forlænges til endnu højere Rente, og det hele gaar i Bankiernes Lommer.

Kokand, der er den betydeligste By i Ferghana og Nr. 2 i Turkestan efter Indbyggerantallet, er Centrum for Bomuldsindustrien. Den er meget yngre end Samarkand og fik først sin Betydning, da Fyrsterne i Ferghana gjorde den til Residensby. Efter den russiske Erobring blev Ny Margelan, der i de senere Aar har faaet Navnet Skobelef, Hovedstedet i Ferghana. Den er imidlertid bleven til en fuldkommen Embedsmandsby, der vrimler af Uniformer under de skyggefulde Akasie-Alléer. Det var Kokands Usundhed og Margelans centrale Beliggenhed, der gjordé Udslaget. Men Kokand sad inde med store Kapitaler, og ingen Befolkning i Turkestan var saa handelsvant som Kokands. Nu er der i Kokand en stor Børs; og Pengene rullede, før Krigen i hvert Fald, som næppe noget andet Sted i russiske Kolonier. Livet er dyrt; der

tjenes meget og gives meget ud. Kun i Petrograd og Moskva drak man mere Champagne end i Kokand. I ingen anden By i russisk Mellemasien er Grænsen imellem den indfødte og russiske By saa udvisket som her. De rige Indfødte bor i russiske Huse, medens paa den anden Side de daarligt lønnede russiske Funktionærer bor i de indfødte Kvarterer, og de russiske og indfødte Købmænd er ganske paa lige Fod.

Det næstvigtigste Sted for Bomuldsdyrkning er Andischan, den sidste Station mod Øst paa Jærnbanen. Den lider imidlertid meget af Jordskælv og er forøvrigt som By betragtet lidet interessant. Fra Namangan, der er Sædet for en Kredscheff, skal den fineste Sort Bomuld komme.

Medens den amerikanske Bomuld mest dyrkes i Fergana, har den oprindelig holdte sig i Samakand-Distriktet, Bokhara og Khiva. Jorden til Bomuldsplantagerne tilberedes undertiden om Efteraaret, men oftest om Foraaet, og der gødes sjældent. I Slutningen af Marts eller Begyndelsen af April saaes; der vandes 3 eller 4 Gange og høstes fra September til December. Egnene Syd for den 38. Breddegrad har vist sig at være bedst egnede for Bomuldskultur som Følge af, at i de nordligere Egne indtræder Efteraarsfrosten for tidlig. I Bomuldsrensningsfabrikerne bruges mest Presning med Haandpresser, da disse kun koster ca. $\frac{1}{10}$ af de hydrauliske og $\frac{1}{50}$ af Dampresserne. De indvundne Frø anvendes ikke hell til Udsæd og Udvinning af Olie, den største Del gaar til Kvægfoder, Gødning og Brændsel. Til det sidste Brug presses Affaldet i Kager ligesom Gødningen; de minder om vore Julekager i Form og Størrelse. Bomulds-kulturen er saaledes vel indført i Turkestan, og der er ingen Tvivl om, at den har en stor Fremtid for sig, naar der kommer Ro i det store Rige. Men selvfølgelig har alt sine Grænser. Bomulden kræver Vanding, og hvor der findes de for denne Kultur egnede Marker, vil Befolkningsantallet stige, og det fordrer atter en udvidet Korn- dyrkning.

En Kulturgren, som det ligger nær at omtale sammen med Bomulden, er Silkeavl, skønt det jo er Dyrriget, Produktet stammer fra. Silkeavl har ligesom Bomuldsdyrkingen eksisteret fra Arilds Tid overalt i Mellemasien. Det er en sand Øjnenes Lyst at se den forskelligfarvede Raasilke dynget op i store Stabler i Samarkands Basarer, de fine spraglede Silkestoffer og Silkeplyscher i Bokharas Basarer eller den svære røde Silke i Khiva; den sidste er den solideste, men den produceres ikke i større Mængder. Silken anvendes mest til Hjemmebrug. De Indfødte bruger den til deres Kaf-taner, Turbaner, Puder, Tæpper og Kvindetøj, og silke-stukne Tæpper, Huer, Tasker, Punge etc. er overmaade udbredt. Silkebrokade og Guldbrokade er som overalt i Orienten ogsaa her særdeles karakteristisk, og det produceres i langt solidere og smukkere Varer her i dette Indland end f. Eks. i Forasien og Nordafrika. Silkeavl er som bekendt afhængig af Morbærtræerne, og baade de hvide og sorte Morbærtræer findes her i de prægtigste Eksemplarer. Lige fra Khiva ved Aralsøen til langt ned i Vest-Pamirs Dale, og i alle Turkestans Oaser kan man hvile under Skyggen af mægtige Mor-

bærtræer, der ofte kan staa Maal i Højde med vore største Ege- og Elmetræer. Det er et pragtfuldt Syn at se de hvide Morbærtræer, naar de store skyggende Kroner hænger fulde af hvide Bær af Størrelse som smaa Blommer. I Omegnen af Samarkand ser det i Frugttiden ud, som om Træerne var dækkede med store Snefnug. Bærrene, der jo ligner store Brombær, spises i frisk og tørret Tilstand — de Indfødte kender ikke til Syltning af nogen Art Frugt — og de tørrede hvide Morbær males til Mel og bruges som Erstatning for Sukker.

Men foruden at Frugten spises, spiller Træerne alt-saa en Rolle for Silkeavl, idet Silkeormene fodres med Blade af Morbærtræerne, hvoraf det hvide er det bedste for Larverne. Russerne har gjort særdeles meget for at bringe Silkeavl til Vejrs, og der findes næsten ikke en større By, hvor der ikke er oprettet en Avls-Station. Samarkand er Hovedkvarteret, hvorefter kommer Khodschend og Kokand. Et Par Svejtsersfirmaer har nedsat sig i Samarkand, og der udføres betydelig Mængder af Raasilke fra saavel Turkestan som det øvrige Mellemasien til Rusland.

Dyrkning af Grønsager er meget udbredt i Turkestan. I mange Henseender er de Indfødte Mestre heri. Det er hovedsagelig i de største Byers Omegn, Dyrkningen finder Sted, men ogsaa ude i de mindste Kischlaker (Landsbyer) værdsætter Bønderne i høj Grad Grønsager. Man kan i Hovedsagen karakterisere Oaseboerne som en

Næstkommanderende hos Kredscheffen i Osch i 1900 Kapt. Jessen (Sonderjyde). Nu Kredscheff i Namangan. — Den Indfødte, Ulug Beg (den store Beg) var Tronfølger i Fergana for Russernes Erobring. Nu Staldkarl hos Kapt. Jessen.

Slags Vegetarianere, da de lever af og holder mest af at leve af Frugt og Grønsager, Ris og Korn.

I Haverne dyrkes Gulerødder, forskellige Løg, Kaal, Rædiker, Radiser, spansk Pebber, Tomater og desuden er Kartofflen nu indført hertil. Meloner, Græskar, Vandmeloner og Agurker dyrkes mest i hele Marker, og de findes alle i fortrinlige Kvaliteter. Særlig naar Vandmelonerne en fænomenal Størrelse, ca. 1 Alen i Diameter er ingen Sjældenhed. Af Græskar og Meloner, der afgi-

ver en væsentlig Del af de Indfødtes Sommerspise, giver 1 ha i Ferghana 3000—9000 Stykker.

Som vi før har bemærket spiller Havekulturen en stor Rolle i Turkestan, den danner en Gren af Landbruget og har naaet et højt Udviklingstrin. Frugttræer findes ved de allermindeste Bosteder, hvor der er Vanding, og de Indfødte har stor Erfaring i at behandle forskellige Arter af Frugttræer. De yderste Rande af baade store og smaa Oaser er sædvanligvis indrammede af Pyramidepopler og Piletræer, der afgiver Bygningsmateriale og Brændsel, og indenfor denne Ramme vokser Frugttræerne. Aprikos-, Fersken-, Morbær-, Kvæde-, Pære-, Blomme-, Kirsebær-, Æble-, Figen-, Granatæble-, Mandel-, Pistacie- og Valdnøddetræer er de væsentligste. Aprikoser og Ferskener er ganske fortrinlige, derimod staar Kirsebærene tilbage for de evropæiske. Blommer findes der mange forskellige Arter af. Af de sorte Morbær laves her en Art Sirup. Pistacier og Valdnødder gror mere vildt end i Haverne. Vin dyrkes i næsten alle Oaser. Der dyrkes forskellige Sorter, og navnlig i Andischan høstes de i store Masser og fortrinlige Kvaliteter. Om Efteraaret kommer de med Druer saa store som Blommer læssede tøhjulede Arbaer kørende i lange Rækker ind til Basarerne, hvor man for nogle Øre pr. Pund kan købe dem hele Aaret igennem. Det sidste gælder forøvrigt ogsaa for Melonerne, som de Indfødte forstaar at holde friske fra den ene Høst til den anden. Da de Indfødte er Muhammedanere, giver de sig ikke af med at fabrikere Vin. Denne Produktion har imidlertid russiske og et Par franske Firmaer overtaget. Dog har, saavidt jeg ved, Franskmændene atter trukket sig tilbage. Vinen bliver ikke lagret og som Følge heraf ikke eksploiteret, men drikkes frisklavet. Den smager fortræffeligt, især den hvide, der minder om Sauterne og sælges billigt. En Flaske kostede, da jeg i sin Tid rejste i disse Egne, 20—30 Øre. Af Druerne faar de Indfødte Rosiner, Korender og Vineddike.

Tobakken, dette omdisputerede Nydelsesmiddel, dyrkes i ret udstrakt Maalestok overalt i russisk Mellemasien. Den Indfødte bruger den dels som Røgtobak i deres Vandpiber, Tjillim, der sammensættes af et tørret Græskar som Vandbeholder, et Par malede Bambusrør og et glasseret eller uglaseret Lerhoved. Den skæres ikke som vor Røgtobak; de store Blade rives i Stykker og puttes i Piben. Som Følge heraf er det haabløst at bruge Tændstikker til at tænde en saadan Pibe med, der maa en Kulglød til, som man piller ud, naar Tobakken har fængel. De Indfødte bakker ikke som vi paa deres Vandpiber. De tager kun et eller to Drag, som de suger

ned i Lungerne, derefter gaar Piben til den næste, og ofte først mange Minutter efter at Røgen er nedslugt, pustes den langsomt ud igen. Det ser højst pudsig ud, naar en Kreds af Mænd paa en Gang puster Røgen ud. Forøvrigt er Kvinderne lige saa ihærdige Røgere som Mændene, men de maa nyde den Luksus inde i Husene eller de lukkede Gaarde. Røgningen er egentlig forbudt Muselmændene, og naar Raisen, en Slags Ypperstepræst, i Bokhara og Khiva rider rundt i Gader og Basarer for at kontrollere, om de religiøse Love overholdes, bliver Købmandens Piber i en Fart gemt. Men i Turkestan, hvor der ikke mere er indfødte Regenter, og hvor Præstevældet, som Følge heraf heller ikke er saa trykkende, tolereres Røgningen. Mere udbredt end Røgningen er Skraaning og Snusning af den saakaldte Nos, et meget fint grønt Tobakspulver, der blandes med lidt Trackul og Talg. Det er samme Slags, der snuses og skraas. Enhver voken Mand har sin lille Noskhadah, et lille tørret Græskar med Nos, i Bæltet. (Khadah betyder Græskar). Naar den skraas, lægges lidt bag Tænderne i Undermunden; den skader Tandkødet, der bliver rødt og svulmer op, og den stinker modbydeligt ud af Munden paa de Indfødte. Imidlertid bruges den overalt, saa nogen særlig stor Skade paa Helbredet anretter den sikkert ikke. Tobakken kræver ikke stor Vanding, men den fordrer vel tilberedte Marker og Gødning for at lykkes. Røgtobakken tørres paa selve Marken, hvorimod Snustobakken tørres langsomt paa et skyggefuldt Sted. Røgtobakken bringes til Gæring i Gruber, der dækkes med Maatter og Skind.

Hverken Røgtobakken eller Maaden at røge den paa tiltaler os Evropæere, den er underlig sur og bitter, men Tobakken er ellers god nok, den kræver kun en anden Behandlingsmaade, og den har Russerne indført, ligesom de har indført tyrkiske og amerikanske Tobaksplanter i Sir Darja-Distriktet og i Tashkent, der trives fortræffeligt. Der er for flere Aar siden indrettet Tobaksfabrikker i flere større Byer, og der er ingen Tvivl om, at Tobaksindustrien i Turkestan har en stor Fremtid for sig. Og man kan vel næppe tænke sig, at den Krig, der enkelte Steder føres mod Tobakken, skulde føre til nogen væsentlig Nedgang i Brugen af dette yndede Nydelses- og Stimulansmiddel, der nydt med Maade, maa betegnes som lidet skadeligt. Alle Menneskeracer, selv de laveststaende, trænger til visse Stimuleringsmidler, og af disse maa Tobakken siges at være ret uskyldig i Forhold til den Glæde, utallige Mennesker har af den.

(Fortsættes).

(Fotografierne er taget af Forfatteren).